

فصل چهارم

مبانی آموزش مفاهیم (درک معنا) در دوره راهنمایی

- اهداف یادگیری:** از دانشجو- دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری این فصل بتواند:
- ۱- چگونگی اصول حاکم بر انتخاب محتوای مفاهیم و سازمان‌دهی آن را با یکدیگر مقایسه کند.
 - ۲- ویژگی‌های روش آموزش مفاهیم را ذکر کند.

- اصول حاکم بر انتخاب محتوای مفاهیم (درک معنا) و سازمان‌دهی آن
- اصول حاکم بر روش آموزش مفاهیم
- فعالیت یادگیری

مبانی آموزش مفاهیم (درک معنا) قرآن

اصول حاکم بر انتخاب محتوای مفاهیم (درک معنا) و سازماندهی آن

۱- **انتخاب کلمات پرکاربرد قرآنی:** همان‌طور که می‌دانید هدف از بخش مفاهیم در آموزش قرآن کریم، توانایی درک معنای عبارات و آیات ساده و پرکاربرد قرآن است. از این رو، در آموزش مفاهیم تأکید اصلی بر استفاده از کلمات پرکاربرد قرآن کریم است. بدین ترتیب با آموزش حداقل کلمات، امکان درک معنای حداکثر عبارات و آیات شریفه فراهم می‌شود.

۲- **انتخاب و سازماندهی محتوا از ساده به مشکل:** با توجه به این اصل بدیهی، محتوای بخش مفاهیم با ویژگی‌های زیر انتخاب و سازماندهی می‌شود:

- کوتاهی عبارات
- سادگی عبارت: عباراتی انتخاب می‌شود که پس از ترجمه کلمه به کلمه، با کمترین تغییر و اضافات، معنایی روشن و واضح داشته باشد.
- تقدم استفاده از عبارات متشکل از اسم بر عبارات شامل فعل

۳- متکی نبودن آموزش مفاهیم بر آموزش قواعد صرف و نحو زبان عربی به ویژه

قواعد کم اثر یا کم کاربرد، حتی الامکان: از آنجا که هدف از آموزش مفاهیم، توانایی درک معنای عبارات و آیات ساده و پرکاربرد قرآن کریم است و این امر به میزان قابل توجهی بی نیاز از آموزش زبان عربی به شیوه‌های رایج می‌باشد، این آموزش، مستقل از آموزش قواعد صرف و نحو عربی سازماندهی می‌شود. البته بدیهی است آموزش زبان عربی در برنامه و درس دیگری می‌تواند در جهت تقویت و توسعه درک معنای آیات قرآن کریم و سایر متون عربی به ویژه احادیث معصومین علیهم السلام مفید واقع شود.

برای مثال، درک معنای عبارات و آیات ساده و پرکاربرد قرآن کریم که حجم قابل توجهی از مصحف شریف را شامل می‌شود، عموماً از دانستن نکات خاص صرفی بی نیاز است. برخی از این نکات عبارت‌اند از:

✱ مذکر و مؤنث بودن اسم، ضمیر یا فعل؛ این امر نه تنها مطلبی ضروری نیست؛ بلکه از آنجا که معمولاً آموزش مذکر و مؤنث با مرد و زن بودن همراه است حتی این آموزش گاهی موجب اختلال در ترجمه می‌شود. شاید بیش از سه چهارم اسماء، ضمائر و افعال مؤنث چه در زبان عربی و چه در قرآن کریم، هیچ ربطی به زن و مرد ندارد.

✱ آگاهی و تسلط بر چهارده صیغه فعل ماضی، مضارع و امر: بسیاری از صیغه‌های افعال نه تنها در قرآن کریم بلکه در زبان عربی نیز کاربرد بسیار نادر دارد. شاید برای شما جالب باشد که فعل ماضی مخاطبه (با ضمیر ت) تنها سه مورد و فعل ماضی مخاطبات (با ضمیر تَنْ) فقط پنج مورد در کل قرآن به کار رفته است.

✱ اطلاع از فعل به صورت مجرد یا مزید: قرآن آموزان می‌توانند به تدریج با انواع فعل‌های مجرد و مزید آشنا شوند بدون آنکه اطلاع دقیق صرفی از مجرد یا مزید بودن آن‌ها داشته باشند.

۴- اکتفا به ترجمه از عربی به فارسی: با توجه به هدف آموزش مفاهیم، قرآن آموز باید

توانایی ترجمه عبارات و آیات را به زبان فارسی به دست آورد؛ و بدیهی است که قرار نیست عبارت یا متنی را به صورت قرآن ترجمه یا نازل کند؛ از این رو، محتوای آموزش اعم از مطالب مربوط به درس یا تمرینات به نحوی انتخاب و سازماندهی می‌شود که موجب کسب مهارت ترجمه از عربی به فارسی باشد. این امر، فوائد و محاسن بسیاری دارد که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

✱ سادگی آموزش و یادگیری: همیشه ترجمه از زبان دوم به زبان اول (مادری) به دلیل تسلط فرد بر زبان مادری ساده‌تر و عملی‌تر است تا ترجمه زبان مادری به زبان دوم. این امر می‌تواند موجب

افزایش انگیزه و علاقه به ترجمه قرآن کریم و احادیث شریف شود؛ در حالی که عموماً ترجمه از زبان فارسی به عربی با شوق و انگیزه همراه نیست.

* اتخاذ رویکرد تشخیص به جای تأسیس: با توجه به هدف آموزش و اصل فوق، قرآن آموز بیشتر به تشخیص زمان، صیغه و انواع فعل یا مفرد و جمع بودن اسم یا ضمائر نیازمند است تا آنکه فعلی را به طور صحیح در ساختار یک جمله عربی ساخته و به کار ببرد. همچنین دستیابی به ساختار صحیح یک جمله در زبان عربی نیازمند تسلط نسبی به قواعد این زبان و ممارست نسبتاً زیادی است؛ در حالی که ترجمه از عربی به فارسی - با توجه به توانایی دانش آموزان در زبان فارسی - به راحتی صورت می پذیرد.

۵- **تنوع و جذابیت محتوای فعالیت های یادگیری:** باید سعی شود شکل ارائه محتوا و درس و تمرین ها از تنوع برخوردار باشد تا جذابیت لازم را به همراه داشته باشد.

۶- **کلمات آموخته شده قبلی در دروس و تمرینات بعدی تکرار شوند تا یادگیری تعمیق و تثبیت شود.**

اصول حاکم بر روش آموزش مفاهیم

۱- **بهره گیری از روش فعال:** مهم ترین ویژگی روش آموزش مفاهیم، بهره گیری از روش فعال است. در فرایند آموزش به روش فعال، مهم ترین نقش بر عهده دانش آموزان است و معلم بیشتر نقش هدایتگری دارد. روش فعال در آموزش مفاهیم، ویژگی های زیر را به دنبال دارد.

* مطالب جدید ضمن گفت و گو، پرسش و پاسخ و با بهره گیری از آموخته های قبلی دانش آموزان تمرین و آموزش داده می شود.

* ترکیب ها، عبارات و آیات قرآن کریم توسط خود دانش آموزان قرائت و ترجمه می شود و در صورت نیاز به کمک معلم تصحیح و تکمیل می شود.

* معلم از ترجمه مستقیم عبارات قرآنی و یا املائی ترجمه آنها به دانش آموزان، به شدت پرهیز می کند.

۲- **ترجمه کلمه به کلمه عبارات:** با توجه به هدف آموزش مفاهیم و سایر شرایط و ویژگی های موجود، ترجمه کلمه به کلمه عبارات نه تنها کفایت می کند؛ بلکه تأکید بر آن از مهم ترین دلایل موفقیت دانش آموزان در کسب توانایی مورد نظر است. این روش، فوائد زیر را در بر دارد:

* یادآوری و به کارگیری آموخته های قبلی در ترجمه کردن عبارات جدید

* پرهیز از حفظ کردن ترجمه کامل یک عبارت که هم سخت است و هم موجب کاهش انگیزه یادگیری می‌شود و هم کم‌ترین فایده آموزشی را دارد.

* فراهم آمدن زمینه لازم برای آموختن نکات ضروری در ترجمه عبارات قرآنی؛ وقتی دانش آموز آموخته است هر عبارت را کلمه به کلمه ترجمه کند، در صورتی که پس از ترجمه، معنای روشن و واضحی از آن به دست نمی‌آید، دانش آموز در صدد کشف نقص و رفع آن برمی‌آید و این بهترین زمینه برای آموختن نکات جدید است؛ مثلاً در این صورت است که دانش آموز می‌یابد در کجا باید از افعال ربط (است، هستید، هستند و ...) و یا در کجا باید از حرف «را»، یعنی علامت مفعول بی‌واسطه در فارسی استفاده کرد.

۳- **عدم تأکید بر ترجمه یکسان، زیبا و روان:** با توجه به اصل ترجمه کلمه به کلمه، به ویژه در مراحل اولیه آموزش نباید بر ترجمه یکسان، زیبا و روان تأکید شود. از این رو، ترجمه‌های متفاوت به شرط آنکه از صحت لازم برخوردار باشد هر چند که در زیبایی و روانی کلمات، متفاوت باشد، مورد قبول است. در این مرحله معمولاً دانش آموزان از صحت ترجمه خود سؤال می‌کنند. باید آنها را از صحت ترجمه‌های خود با وجود تفاوت‌های مذکور، مطمئن کرد. این امر علاوه بر تأکید بر روش صحیح آموزش، موجب تقویت اعتماد به نفس دانش آموزان نیز می‌شود. دانش آموزان به تدریج و با توجه به استعدادها و توانایی متفاوتی که در زبان فارسی دارند می‌آموزند که چگونه باید در ترجمه فارسی، فعل را در آخر جمله آورد و یا برخی اصلاحات را برای ترجمه زیبا و روان انجام داد. در بیان روش آموزش مفاهیم قرآن کریم (فصل پنجم) این اصول تفصیل و تبیین بیشتری می‌یابد.

✓ فعالیت‌های یادگیری

- ۱- به نظر شما چه اصولی را می‌توان به اصول حاکم بر روش آموزش مفاهیم اضافه کرد، آنها را فهرست کنید.
- ۲- کاربرد اصول حاکم بر روش آموزش مفاهیم را در تعیین روش آموزش مفاهیم یک درس مشخص نمایید.

فصل پنجم

روش کلی آموزش مفاهیم (درک معنای عبارات قرآن کریم)

اهداف یادگیری: از دانشجو - دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری

این فصل بتواند:

۱- با روش آموزش اجزای مختلف بخش مفاهیم آشنا شده و آن را به کار بندد.

۲- نکات مهم در تدریس دبیر برای آموزش مفاهیم آشنا شده و آنها را به کار

بندد.

– روش کلی آموزش مفاهیم (درک معنای عبارات قرآن کریم)

– روش آموزش معنای کلمات جدید هر درس

– روش معناکردن ترکیب‌ها و عبارات قرآنی

– فعالیت یادگیری

روش کلی آموزش مفاهیم (درک معنای عبارات قرآن کریم)

هرچند که محتوای آموزش مفاهیم می‌تواند به صورت‌های مختلفی سازماندهی شود، ولی با توجه به اصول حاکم بر انتخاب محتوا و نیز اصول حاکم بر روش آموزش مفاهیم، می‌توان روش کلی آموزش مفاهیم را به شرح زیر بیان کرد.

روش آموزش معنای کلمات جدید هر درس

بدیهی است در هر درس، دانش‌آموزان با معنای کلمات جدیدی آشنا می‌شوند. این کلمات را می‌توان در قالب کلمات آشنا و کلمات جدید ارائه کرد. کلمات آشنا کلماتی هستند که هرچند در دروس قبل آموخته نشده‌اند، اما به دلایل مختلفی برای دانش‌آموزان آشنا و ساده هستند. معمولاً در هر درس، تعدادی از این کلمات وجود دارد. می‌توان کلمات آشنا و جدید هر درس را در یک جدول ارائه کرد. معنای کلمات جدید را رویه‌روی آنها نوشت و تشخیص معنای کلمات آشنا را بر عهده دانش‌آموزان گذاشت، معنای این‌گونه کلمات که حدس آنها در توان دانش‌آموزان است به‌طور پراکنده در بالای جدول کلمات نوشته می‌شود. در چنین الگویی یا الگوهای مشابه آن، براساس اصل روش فعال، طی مراحل زیر، جدول کلمات را آموزش می‌دهیم.

۱- تکمیل جدول: از دانش‌آموزان می‌خواهیم در گروه‌های ۲ یا ۳ نفره یا به صورت انفرادی، معنای کلمات جدول را با استفاده از کلمه‌های بالای جدول، کامل کنند. برای آنها توضیح می‌دهیم که می‌توانند به کمک دانسته‌های قبلی و کلمات آشنا یا هم‌خانواده، معنای کلمات را حدس بزنند و جلوی هر یک بنویسند. در تکمیل این جدول و سایر بخش‌های مربوط به تدریس و پرسش مفاهیم، همیشه باید دانش‌آموزان، مداد و پاک‌کن در اختیار داشته باشند و هر پاسخی را که با تلاش خود و دوستانشان

به دست آورده‌اند در کتاب بنویسند. زمانی که دانش‌آموزان به نوشتن مشغول‌اند، دبیر بر چگونگی انجام کار دانش‌آموزان نظارت کرده و در صورت نیاز، آنها را راهنمایی می‌کند.

۲- تصحیح جدول: پس از آنکه دبیر احساس کرد، بیشتر دانش‌آموزان مرحله قبل را انجام داده‌اند، از آنها می‌خواهد که جدول را به دقت تصحیح کنند. این کار می‌تواند به شیوه‌های مختلف صورت گیرد؛ فقط باید سعی شود در این مرحله، کلاس آرام باشد تا اگر دانش‌آموزی معنای کلمه‌ای را درست تشخیص نداده است، متوجه اشتباه خود شود و آن را تصحیح کند؛ مثلاً دبیر می‌تواند کلمات جدول را از ابتدا تا پایان، یکی یکی به ترتیب بخواند و از دانش‌آموزان بخواهد که معنای هر کلمه را به طور دسته‌جمعی بگویند؛ به این ترتیب، هم کلماتی که از قبل معنا شده‌اند و هم کلماتی که دانش‌آموزان معنای آنها را نوشته‌اند، معنا می‌شوند. فایده خواندن همه کلمات جدول این است که اولاً، معنای هر کلمه بیان می‌شود و این خود نوعی آموزش است؛ ثانیاً، چون کلمات به طور منظم خوانده می‌شوند، مسئله جلو و عقب خواندن یا جا افتادن کلمات پیش نمی‌آید. البته، از شیوه‌های دیگری نیز می‌توان استفاده کرد؛ به شرط آنکه کار در نهایت آرامش، دقت، بیشترین بازدهی و در کمترین زمان ممکن انجام گیرد.

۳- تمرین جدول: پس از اینکه جدول، تصحیح و معنای هر کلمه مشخص شد، دبیر می‌تواند به منظور به خاطر سپاری نسبی معنای کلمات و آماده کردن دانش‌آموزان برای انجام دادن مراحل بعدی تدریس مفاهیم، به شیوه‌های مختلف، معنای کلمات را با دانش‌آموزان تمرین کند. این کار را می‌توان به صورت انفرادی یا دسته‌جمعی انجام داد. یک بار کلمات را به ترتیب، از ابتدا تا پایان جدول یکی یکی بخوانیم تا دانش‌آموزان معنای هر یک را بگویند یا این کار را با پرسش از کلمات به صورت نامرتب تکرار کنیم. به منظور ایجاد تنوع، برانگیختن دقت و تقویت مهارت دانش‌آموزان، اگر در این مرحله، معنای کلمات را به صورت شفاهی بگوییم تا دانش‌آموزانی که آمادگی بیشتری دارند آن کلمه قرآنی را بگویند، اشکالی ندارد؛ فقط باید توجه داشته باشیم که این گونه پرسش کردن (فارسی به عربی) منحصراً در چنین زمانی و فقط به صورت شفاهی بدون اشکال است و در هیچ زمان دیگری چه به صورت شفاهی و چه به صورت کتبی نباید از دانش‌آموزان، ترجمه از فارسی به عربی پرسش شود. اگر چنانچه دبیر تشخیص دهد در این مرحله نیز این کار مفید نیست، انجام دادن آن ضرورتی ندارد.

پس از انجام دادن مراحل فوق، تدریس جدول کلمات به پایان می‌رسد. به این سه مرحله، در مجموع حداکثر ۵ تا ۷ دقیقه وقت اختصاص داده می‌شود. لزومی ندارد از قبل تعیین وقت کنیم؛ بلکه نظارت دبیر بر حسن اجرای این مراحل موجب می‌شود که این فعالیت به طور طبیعی در ظرف چنین مدت زمانی صورت پذیرد.

روش معناکردن ترکیب‌های قرآنی

منظور از ترکیب، چند کلمه است که در کنار هم آمده است. ممکن است ترکیب یک جمله کامل باشد، ولی عموماً این چنین نیست؛ بلکه مثلاً شامل یک یا دو مضاف و مضاف‌الیه، صفت و موصوف، جار و مجرور، فعل همراه با مفعول آن به صورت اسم یا ضمیر و ... است؛ مانند:

مِنَ اللّٰهِ، فِی سَبِیْلِ اللّٰهِ، بِاَمْوَالِكُمْ، لِرَسُوْلِهِ، نُخْرِجُهُمْ، جَعَلْ لَكُمْ، لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ و ...

تمرین معناکردن ترکیب‌ها که عموماً کوتاه‌تر از یک جمله و بیشتر از یک کلمه هستند، از آن رو اهمیت دارد که به ویژه در مراحل اولیه آموزش درک معنا، تشخیص ترکیب‌هایی که متصل به یکدیگرند و از چند کلمه تشکیل شده‌اند، برای دانش‌آموزان بسیار ضروری است. در طی این مرحله است که ایشان با حروف (اعم از حروف جاره یا تأکید) و نیز ضمایر متصل به اسم یا فعل آشنا شده و می‌توانند تشخیص دهند که یک ترکیب از چند کلمه تشکیل شده و چگونه باید معنا شود.

برداشتن گام صحیح، تدریجی و با دقت در این مرحله، یکی از مهم‌ترین مراحل آموزش مفاهیم است. در صورتی که این گام صحیح برداشته شود تقریباً به مهارت ترجمه کردن جملات و عبارات نسبتاً طولانی‌تریات نزدیک شده‌ایم. اینک به مراحل روش آموزش ترجمه ترکیب‌های قرآنی توجه کنید.

۱- نوشتن معنای ترکیب‌ها: از دانش‌آموزان می‌خواهیم به صورت گروهی (گروه‌های ۲ یا ۳

نفره) یا انفرادی، معنای هر ترکیب را جلوی آن بنویسند. به دانش‌آموزان می‌آموزیم که معنای ترکیب‌ها را به صورت تحت‌اللفظی (کلمه به کلمه) بنویسند. دانش‌آموزان به تدریج و به طور طبیعی می‌آموزند که ترجمه‌های خود را معمولی و روان بنویسند، ولی نباید در این امر اصرار ورزید؛ بلکه آنچه اهمیت دارد، کسب توانایی ترجمه تحت‌اللفظی است. هر دانش‌آموز با توجه به توانایی‌اش در زبان فارسی این مسیر را خود به خود طی می‌کند و یا با مشورت افراد هم‌گروه و یا با حدس و توان خود مطالبی را که به نظرش می‌رسد، در کتاب خود می‌نویسد: گاهی برخی از دانش‌آموزان به دلایل مختلف، فقط معنای ترکیب‌ها را در ذهن مرور و در کتاب چیزی نمی‌نویسند. این کار صحیح نیست و می‌تواند موجب ضعف یا از میان رفتن اعتماد به نفس آنها شود. باید از آنها بخواهیم به هر میزان که می‌توانند، ترکیب‌ها را معنا کرده و در کتاب خود بنویسند. او در این زمان، در کلاس گردش می‌کند و با نظارت بر کار دانش‌آموزان، ضمن راهنمایی آنان، اشکالات احتمالی‌شان را برطرف می‌سازد. بسیار مناسب است که در صورت نیاز، به گروه یا افراد ضعیف‌تر کمک شود و مثلاً به آنها بگوئید: ترکیب «لِقَوْمِهِ» از چند کلمه تشکیل شده است؟ با راهنمایی لازم، آنها متوجه می‌شوند که این ترکیب از سه کلمه «لِ + قَوْم + ه» تشکیل شده است. بنابراین، معنای آن می‌شود «برای قومش» یا «برای قوم او». در این مرحله،

دبیر می‌تواند به هر شکل که مناسب می‌داند، گروه‌ها یا افراد را راهنمایی کند. یکی از موارد مراجعه به جدول لغات پایان کتاب (لغت‌نامه)، در همین زمان است؛ یعنی دبیر برای دانش‌آموزان توضیح می‌دهد که ممکن است گاهی معنای کلمه‌ای را فراموش کنید؛ در این صورت اصلاً نباید نگران شوید؛ زیرا با مراجعه به جدول لغات پایان کتاب و پیدا کردن کلمه مورد نظر، می‌توانید معنای آن را ببینید. دبیر در همین زمان چگونگی پیدا کردن یک کلمه را از جدول پایان کتاب برای دانش‌آموزان توضیح می‌دهد. این مرحله که ممکن است حدود ۱۰ دقیقه طول بکشد، با نظارت دقیق دبیر و سرکشی به همه گروه‌ها و راهنمایی‌های لازم و کسب اطمینان از این که تقریباً بیشتر دانش‌آموزان، ترکیب‌ها را معنا کرده‌اند، به پایان می‌رسد.

۲- تصحیح جدول ترکیب‌ها: این بخش از تدریس مفاهیم نیز اهمیت ویژه‌ای دارد و اگر به طور کامل و صحیح صورت گیرد، عمده یادگیری و آموزش انجام شده است و دانش‌آموزان در حل سایر تمرین‌ها به ویژه تمرین «انس با قرآن در خانه» مشکلی نخواهند داشت. تصحیح جدول به شیوه زیر انجام می‌شود.

از یکی از دانش‌آموزان می‌خواهیم تا اولین عبارت جدول را همراه با معنایی که نوشته است، بخواند. دانش‌آموزان باید عبارت قرآنی را با دقت، حوصله و صحیح بخوانند. نباید تصور کرد که در این هنگام که مفاهیم، تدریس و تمرین می‌شود، صحیح خواندن متن عبارت قرآنی اهمیت ندارد؛ بلکه کاملاً برعکس، دانش‌آموزان باید عملاً بیاموزند که همیشه قرآن و عبارات قرآنی را صحیح و تا حد ممکن، زیبا بخوانند. از این رو، اگر عبارت غلط خوانده شود، تذکر می‌دهیم که دانش‌آموز یک بار دیگر، عبارت را با دقت بخواند یا به شیوه‌های مناسب دیگری که قبلاً توضیح داده شده است، رفع اشکال می‌کنیم. پس از آنکه عبارت قرآنی به طور صحیح خوانده شد، از همان دانش‌آموز می‌خواهیم تا معنایی را که قبلاً نوشته است، بخواند. اگر معنا صحیح باشد، با تشکر از این دانش‌آموز و کمی مکث و گرفتن تأیید از سایر دانش‌آموزان چند لحظه فرصت می‌دهیم که اگر ترجمه دانش‌آموزی نیازمند تصحیح است، ترجمه خود را تصحیح کند. در این قسمت، باید به نحوی عمل شود که دانش‌آموزان منتظر شنیدن ترجمه صحیح، از زبان دبیر نباشند، بلکه هنگام شنیدن ترجمه از زبان دوست خود، دقت کرده و در تشخیص درستی یا نادرستی آن به طور فعال شرکت کنند. از این رو، دبیر باید با حوصله به دانش‌آموزان فرصت دهد که هر گونه سؤالی درباره ترجمه این ترکیب دارند، بیان کنند و تا حد ممکن از سایر دانش‌آموزان بخواهد که به پرسش‌های دوستان خود پاسخ دهند. این شیوه عمل، بر اعتماد به نفس دانش‌آموزان می‌افزاید و مانع گفت و گوهای نابجای دانش‌آموزان با یکدیگر و شلوغی کلاس می‌شود.

اگر ترجمه ارائه شده صحیح یا کامل نباشد، از دانش آموزی که آن را بیان کرده است، به خاطر خواندن صحیح عبارت قرآنی یا آن بخش از ترجمه اش که صحیح بوده است تشکر می‌کنیم و از دانش آموز دیگری می‌خواهیم تا ترجمه خود را بخواند. این کار با پرسش و پاسخ از دانش آموزان ادامه پیدا می‌کند تا پاسخ صحیح روشن شود. آن‌گاه دانش آموز دیگری عبارت دوم و ترجمه آن را می‌خواند و به روش گفته شده عمل می‌شود تا همه عبارات این جدول پایان پذیرد.

چند تذکر مهم : در تکمیل و تصحیح جدول ترکیب‌ها نکات مهمی وجود دارد که در اینجا به برخی از آنها اشاره می‌شود.

اول : دبیر محترم نباید به هیچ وجه ترجمه عبارت‌ها و ترکیب‌های قرآنی را به دانش آموزان انشاء و دیکته کند. این روش نادرست، نه تنها زمینه یادگیری صحیح را فراهم نمی‌آورد؛ بلکه مانع علاقه‌مندی دانش آموزان به درک و فهم قرآن کریم می‌شود.

دوم : گاهی برای درک روشن‌تر معنای تحت‌اللفظی باید کلماتی اضافه شود. برخی از این کلمه‌ها بیشتر تکرار می‌شوند؛ مانند کلمه «را» یا افعال ربطی مانند «است، هستم، هستی، ...» دبیر محترم باید ضمن اطمینان دادن به دانش آموزان که نوشتن این گونه کلمات غلط به حساب نمی‌آید، به تدریج موارد کاربرد آنها را به ایشان بیاموزد.

سوم : برای آموزش مفاهیم، سعی شده ترکیب‌ها و عبارت‌هایی انتخاب شوند که پس از ترجمه تحت‌اللفظی، معنا و مفهوم آنها روشن و مشخص باشد، ولی با وجود این، برخی از آنها چنین نیست. مفهوم این گونه ترکیب‌ها بعد از پرسش از دانش آموزان باید برای آنها روشن شود؛ مثلاً در ترکیبی آمده است: «فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ»؛ دانش آموزان معنا می‌کنند «در آسمان روزی شما» یا «در آسمان روزی شماست» ولی ممکن است برخی از آنها متوجه منظور این عبارت نشوند؛ از این رو، مثلاً از دانش آموزان سؤال می‌کنیم: «بچه‌ها، روزی شما در آسمان است» یعنی چه؟ ممکن است برخی از آنها پاسخ‌هایی بدهند. آنها را تشویق کرده و در صورت نیاز، این پاسخ‌ها را تکمیل، تصحیح و جمع‌بندی می‌کنیم.

چهارم : گاهی برخی از ترکیب‌ها یا عبارت‌ها، برای طرح یک تذکر اخلاقی یا اعتقادی بسیار مناسب است و دبیر تشخیص می‌دهد که خوب است نکته‌ای در این باره بیان کند. به شرط آنکه اولاً، توضیحات دبیر از یکی دو دقیقه بیشتر طول نکشد (که هم دانش آموزان خسته نشوند و هم وقت فعالیت‌های اصلی تر گرفته نشود)؛ ثانیاً، این موارد زیاد نباشد. در صورتی که دبیر محترم ذیل هر عبارت، به بیان ملاحظات تفسیری و ... اقدام کند، غرض اصلی درس نقض خواهد شد.

پنجم: دانش‌آموزان در دروس اولیه، معمولاً در معنادرکن ضمیر با حروف اضافه دچار اشتباه می‌شوند. این امر طبیعی است و تا دستیابی آنان به ترجمه صحیح و پرهیز آنان از جابه‌جا معنادرکن کلمات باید حوصله کرد. گاهی نیز می‌توان در حین انجام‌دادن مرحله تصحیح جدول، مثلاً یک ضمیر (مانند هم یا کم) را که دانش‌آموزان در معنای آن دچار اشتباه می‌شوند، با اسم‌های مختلف ترکیب کرد تا آنان به طور دسته‌جمعی و شفاهی معنای آنها را بیان کنند. به کاربردن این شیوه‌ها هم موجب رفع خستگی دانش‌آموزان می‌شود و هم معنای کلمات پرکاربرد را در ذهن آنان تثبیت می‌کند.

✓ فعالیت یادگیری

برخی از مشابهت‌ها و تفاوت‌ها در آموزش قرائت و آموزش مفاهیم را استخراج کرده و آن‌ها را با هم مقایسه کنید.

تفاوت‌ها	مشابهت‌ها
۱-	۱-
۲-	۲-
۳-	۳-
۴-	۴-
۵-	۵-

فصل ششم

طرح درس مربوط به موضوعات شناخت و جدول راهنمای آن

اهداف یادگیری: از دانشجو – دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری

این فصل بتواند:

- ۱- بتواند روش‌های مختلف تدریس بخش شناخت را بازگو کند.
- ۲- روش‌های مختلف تدریس شناخت را به اجرا درآورد.

– جدول راهنمای تدریس شناخت قرآن
– فعالیت یادگیری

طرح درس مربوط به موضوعات شناخت و جدول راهنمای آن

- ۱- قبل از آغاز تدریس بخش شناخت قرآن، دبیر درباره اهداف مباحث شناخت برای دانش آموزان توضیحات لازم را بیان می کند تا آنان با اهداف و فلسفه طرح مباحث مختلف موضوعات شناخت آشنایی لازم را پیدا کنند.
 - ۲- دبیر، روش تدریس بخش شناخت را به طور مختصر برای دانش آموزان بیان می کند.
 - ۳- در آغاز تدریس هر موضوع، دبیر توضیحات مختصری می دهد و گاهی نیز به تشخیص خود، قسمتی از متن را می خواند.
 - ۴- متن شناخت توسط یک نفر از دانش آموزان خوانده می شود (طوری برنامه ریزی شود که دانش آموزان برای خواندن مباحث به طور تصادفی انتخاب شوند).
 - ۵- پس از خواندن متن، می توان با طرح سؤالات و اگر، با دانش آموزان درباره آن، به گفت و گو پرداخت و از طریق بارش فکری، به سؤالات آنان پاسخ داد.
 - ۶- می توانید از دانش آموزان بخواهید که برای تکمیل مباحث شناخت، تحقیقات دسته جمعی یا انفرادی انجام دهند و در فرصت های پیش آمده در کلاس درباره آن به گفت و گو بپردازند.
 - ۷- تشویق کردن دانش آموزان به فعالیت های قرآنی خارج از کلاس می تواند زمینه انس بیشتر آنها را با قرآن کریم فراهم آورد.
 - ۸- از دانش آموزان بخواهید درباره تصاویر موجود در کتاب گفت و گو کنند؛ شما نیز توضیحات آنها را کامل کنید یا زمینه تحقیق را برای آنان فراهم آورید.
- تذکر:** بسیار مناسب است دبیر درباره موضوعات شناخت، مطالعات خارج از کتاب و تکمیلی داشته باشد.

جدول راهنمای تدریس بخش شناخت قرآن

فرایند آموزش	نقش دانش آموزان	نقش معلم	موضوع
<p>۱- طرح بحث : معرفی موضوع مورد نظر به شیوه‌های مختلف از سوی دبیر یا دانش آموزان</p> <p>۲- گفت‌وگو : اظهار نظر و بیان مطالب متنوع از سوی دانش آموزان و دبیر درباره موضوع مورد نظر</p> <p>۳- جمع‌بندی : جمع‌بندی مطالب ارائه شده و استخراج فعالیت‌های مکمل و خارج از کلاس در ارتباط با موضوع شناخت</p> <p>طرح مباحث شناخت در کلاس درسی موجب آشنایی بیشتر دانش آموزان با گستره موضوعات قرآنی و علاقه آنها به مطالعات قرآنی می‌شود. این امر زمینه ساز انس بیشتر دانش آموزان با قرآن کریم است.</p>	<p>۱- مطالعه متن درس توسط دانش آموزان</p> <p>۲- خواندن متن درس توسط یک یا چند دانش آموز و استماع دیگران</p> <p>۳- پاسخ به سؤالات مطرح شده از طریق بارش فکری</p> <p>۴- گفت‌وگوی دانش آموزان با یکدیگر در ارتباط با موضوع شناخت</p> <p>۵- انجام فعالیت‌های خارج از کلاس در ارتباط با موضوع شناخت</p>	<p>۱- توضیح درباره اهداف مباحث شناخت برای آشنایی با فایده و ضرورت طرح این مباحث</p> <p>۲- توضیح مطالب مربوط به شناخت به روش‌های مختلف متناسب با آنها</p> <p>۳- طرح سؤالات درباره :</p> <p>الف) موضوع شناخت</p> <p>ب) تصاویر</p> <p>ج) پیام قرآنی</p> <p>۴- معرفی فعالیت‌های خارج از کلاس برآمده از موضوع شناخت</p> <p>۵- جمع‌بندی بحث با کمک دانش آموزان</p>	<p>۳۳</p> <p>۱۹</p> <p>۱۹</p>

۷ فعالیت یادگیری

نقش دبیر و دانش‌آموز در روش تدریس بخش شناخت و وظایف هر یک در فرایند یادگیری را با یکدیگر مقایسه کنید.

فصل هفتم

الگوی تدریس یک درس کامل از پایه اول راهنمایی

اهداف یادگیری: از دانشجو – دبیر انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری

این فصل بتواند:

- ١- با طرح درس کلی قرائت دوره راهنمایی به طور عملی آشنا شود.
- ٢- بتواند مصحف ده جزئی پایه اول را تدریس کند.
- ٣- با روش تدریس مفاهیم به طور عملی آشنا شود.
- ٤- بتواند بخش مفاهیم را به طور عملی تدریس کند.
- ٥- بتواند بخش شناخت را به طور عملی تدریس کند.

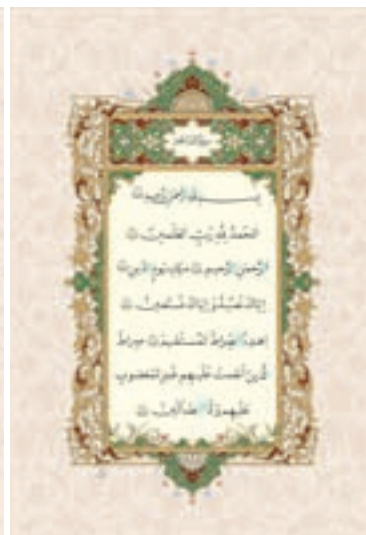
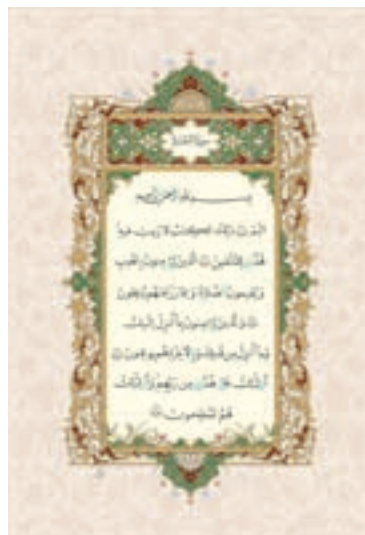
- چار چوب آموزشی درس قرآن
- نمونه طرح درس قرائت صفحات ۱ تا ۹ پایه اول از روی مصحف ده‌جزیی (جلسه اول)
- روش تدریس جداول مفاهیم (کار در کلاس)
- موضوعات شناخت
- روش بررسی تکلیف انس با قرآن در خانه (جلسه دوم)
- فعالیت یادگیری

چارچوب آموزشی درس قرآن^۱

روشن‌های ارزش‌یابی مستمر ^۲	مواد و تجهیزات	فعالیت‌های یادگیری	روش	مهارت‌ها - مفاهیم	اهداف	مواد هر درس
<p>۱- پرسش از قرآنیات آيات درس و نمره‌گذاری توسط دبیر براساس توصیه‌ها و مطالب تفصیلی کد در بخش روش تدریس و ارزش‌یابی دروس آمده است.</p> <p>۲- پرسش از ترجمه عبارت‌های قرآنی قسمت «ب» آتس با قرآن در خانه و نمره‌گذاری همراه با پرسش‌شاهی از معنای برخی از کلمات یا ترکیبات بخش کار در کلاس</p>	<p>۱- مصحف قرآن کریم</p> <p>۲- لوح فشرده آموزشی مخصوص کلاس درس ویژه دانش‌آموزان</p> <p>۳- کتاب درسی دانش‌آموزان</p>	<p>۱- انجام پیش‌خوانی صفحات تقسیم شده بین دانش‌آموزان</p> <p>۲- خواندن آيات با انتخاب دبیر توسط تعدادی از دانش‌آموزان</p>	<p>روش بحث در کلاس^۳:</p> <ul style="list-style-type: none"> - گفت‌وگو کردن - سؤال کردن - مشارکت دادن - فرصت دادن - هدایت کردن - نتیجه‌گیری 	<p>مفاهیم شامل:</p> <p>جدول‌ها و ترجمه‌ها</p> <p>موضوعات شناخت مهارت‌ها شامل:</p> <p>توانایی روان‌خوانی آيات</p>	<p>۱- توانایی روان‌خوانی آيات درس</p> <p>۲- توانایی ترجمه کلمات، ترکیبات و عبارات‌شاهی بخش کار در کلاس شامل:</p> <p>ترجمه لغات</p> <p>ترجمه ترکیبات</p> <p>ترجمه عبارت‌ها</p> <p>الگوی قواعد</p> <p>ترجمه عبارت‌های قرآنی</p> <p>آتس با قرآن در خانه</p>	<p>- روزان‌خوانی آيات</p> <p>- تمرین‌های کار در کلاس (مفاهیم)</p>
<p>۳- پرسش کتبی بخش مفاهیم از هر ۲ یا ۳ درس یک بار با استفاده از الگوی پیشنهادی در بخش شناختی ارزش‌یابی</p> <p>۴- از مطالب بخش شناخت قرآن، پرسش به عمل نمی‌آید، ولی فعالیت‌های ویژه دانش‌آموزان که مربوط به این بخش است به عنوان قسمتی از ۵ نمره فعالیت‌های خارج از کلاس در ارزش‌یابی مستمر محسوب می‌شود.</p>		<p>۳- تصحیح اشکالات روخوانی دانش‌آموزان توسط دبیر</p> <p>۴- تکمیل و تصحیح جدول لغات، ترکیبات، تمرین‌های چهارگوشه، الگوی قواعد توسط دانش‌آموزان با نظارت و راهنمایی دبیر</p> <p>۵- خواندن موضوعات آشنایی قرآنی و توضیحات مختصر دبیر با استفاده از سؤالات و اگر توسط دانش‌آموزان</p> <p>۶- بررسی تکلیف آتس با قرآن در خانه</p>	<p>روش فعال^۴:</p> <ul style="list-style-type: none"> - گفت‌وگو با خود - گفت‌وگو با دیگران (دبیر، دانش‌آموزان) - مشاهده کردن - گوش دادن - انجام دادن 		<p>۳- آشنایی نسبی با برخی از موضوعات مرتبط با قرآن در مباحث شناخت</p>	<p>- موضوعات شناخت قرآن</p>

- ۱- این جدول برای آموزش تمامی دروس پایه‌های اول تا سوم اجرا می‌شود.
- ۲- روش ارزش‌یابی مستمر و پایانی به تفصیل در بخش مربوط آمده است.
- ۳ و ۴- روش بحث در کلاس: روش‌ها، فنون و الگوی تدریس، ص ۱۲۷، صفوی، انتشارات سمت.

نمونه طرح درس قرائت پایه اول

۱- **پیش قرائت:** صفحات ۱ تا ۹ قرآن کریم ده جزء اول، بین گروه‌های دو یا سه نفره (دانش‌آموزان هر میز) تقسیم می‌شود؛ مثلاً صفحه ۱ برای میز اول، صفحه ۲ برای میز دوم، صفحه ۳ برای میز سوم، تا صفحه ۹ برای میز نهم، دوباره صفحه ۱ برای میز دهم، صفحه ۲ برای میز یازدهم، به همین ترتیب تا آخر کلاس، و افراد هر گروه صفحه مقرر خود را برای یکدیگر می‌خوانند، و اشتباهات و اشکالات یکدیگر را تصحیح می‌کنند.

۲- **رفع اشکالات روخوانی:** دبیر محترم به هر گروه سر می‌زند و بر فعالیت آنان نظارت می‌کند، سؤالات هر گروه را پاسخ می‌دهد و اشکالات آنها را رفع می‌کند. در حین انجام این فعالیت، اشکالات مهم، عمومی و مبتلا به دانش‌آموزان شناسایی شده و دبیر آنها را روی تابلو می‌نویسد تا پس از فعالیت پیش قرائت، توضیحات لازم را درباره آنها به‌طور عمومی برای همه دانش‌آموزان بیان کند. به این ترتیب، با مشارکت دانش‌آموزان، عمده اشکالات روخوانی آیات درس شناسایی شده و با توضیحات عمومی دبیر، این اشکالات رفع و اصلاح می‌شود.

۳- **استماع و همخوانی بانوار:** با انتخاب دبیر، یک صفحه از آیات درس، از نوار یا لوح فشرده پخش می‌شود، دانش‌آموزان استماع کرده و خط می‌برند. یک صفحه دیگر را نیز دانش‌آموزان ضمن گوش کردن به صدای قاری، با صدای آرام همراهی کرده و با آن زمزمه می‌کنند.

۴- **فردخوانی:** هر دانش آموز، پس از اعلام صفحه‌ای که در پیش قرائت تمرین کرده است، حدود یک سطر را (تا سر جمله و محل وقف مناسب) با صدای بلند می‌خواند، دبیر محترم، اشتباهات و اشکالات مهم را با روش مناسب تصحیح می‌کند، و امتیاز مناسبی را برای او منظور می‌کند. کلمات و ترکیبات مشکل آیات درس اول (صفحات ۱ تا ۹) که ممکن است دانش‌آموزان در خواندن آن‌ها مشکل داشته باشند.

- ۱- مکث و بیان تشدید دوم بعد از مد، در ترکیب «وَلَا الضَّالِّينَ» صفحه ۱
- ۲- چگونگی قرائت حروف مقطعه «الْم» در صورت نیاز، صفحه ۲
- ۳- توجه به ترکیب همزه با لام و الف در ترکیب «بِالْآخِرَةِ» صفحه ۲
- ۴- متصل کردن کلمه «الْقُوا» در آخر سطر، به کلمه «الَّذِينَ» در اول سطر بعد، صفحه ۳
- ۵- دقت در بیان واو مضموم در ترکیب «اشْتَرَوْا الضَّالَّةَ» و اتصال آن به تشدید، صفحه ۳
- ۶- متصل کردن کسره به سین و عبور از حروف ناخوانای آبی رنگ در ترکیب «كَمْثِلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ» صفحه ۴

- ۷- نحوه وقف بر کلمه «مَاءً» که تنوین به الف تبدیل می‌شود و «ماء» خوانده می‌شود. صفحه ۴
- ۸- متصل کردن کلمه «فَاتَّقُوا» در آخر سطر، به کلمه «النَّارِ» در اول سطر بعد، صفحه ۴
- ۹- ساکن کردن «ح» و بیان یای دوم ریز، در آخر کلمه «لَا يَسْتَحْيَ» صفحه ۵
- ۱۰- بیان واو بعد از همزه در کلمه «انْبِئُونِي». صفحه ۶
- ۱۱- توجه به ترکیب همزه با لام و الف در ترکیب «لِادَمَ». صفحه ۶
- ۱۲- جابجانی تشدید از روی لام به روی ز و اتصال کلمه «فَأَزَلَّهُمَا» در آخر سطر، به کلمه «الشَّيْطَانِ» در اول سطر بعد، صفحه ۶

- ۱۳- بیان تشدید واو در حالت وقف در کلمه «عَدُّوْا» با مکث بر آن، صفحه ۶
- ۱۴- نخواندن الف در ترکیب «بَاتَّخَذَكُمْ» صفحه ۷
- ۱۵- اتصال کلمه «مِنْهُ» در آخر سطر، به کلمه «اِنَّتَا» در اول سطر بعد، صفحه ۷
- ۱۶- اتصال کلمه «يَقْتُلُونَ» در آخر سطر، به کلمه «الَّتِيْنَ» در اول سطر بعد و بیان یای دوم ریز در آن صفحه ۷

- ۱۷- اتصال کلمه «قَالُوا» در آخر سطر به کلمه «الَّتِيْنَ» در اول سطر بعد، صفحه ۹

پس از پایان روش تدریس قرائت نوبت به تدریس بخش مفاهیم می‌رسد که تحت عنوان کار در کلاس آمده است.

روش تدریس مفاهیم (کار در کلاس) جدول ۱ (کلمات)

ردیف	کلمه	معنی	نوع کلمه
۱	آمد	آمدن	فعل
۲	رفت	رفتن	فعل
۳	خورد	خوردن	فعل
۴	نوشت	نوشتن	فعل
۵	دید	دیدن	فعل
۶	شنید	شنیدن	فعل
۷	گفت	گفتن	فعل
۸	پرسید	پرسیدن	فعل
۹	نوشت	نوشتن	فعل
۱۰	گفت	گفتن	فعل

این جدول به روشی که در فصل‌های چهارم و پنجم بخش دوم همین کتاب توضیح داده شده است، تدریس می‌شود. مراحل تدریس به شرح زیر است.

۱- در تکمیل جدول کلمات، ابتدا چند دقیقه‌ای به دانش‌آموزان فرصت دهید تا خود آنها معانی کلمات را حدس بزنند. فکر می‌کنید که ایشان این کار را از چه راهی انجام می‌دهند؟

الف) از راه کلمات آشنا؛ دانش‌آموزان با معانی برخی کلمات از قبل آشنا هستند؛ مانند: «لا»، «وَلِیٌّ» و «ظُلُمَاتٌ» که به ترتیب به معنای «نیست»، «سرپرست» و «تاریکی‌ها» است.

ب) از راه کلمات هم‌خانواده؛ مانند: «خارج می‌کند» که معنای «یُخْرِجُ» است.

به این ترتیب، آنها می‌توانند حدس بزنند که «ایمان آوردند» نیز معنای «ءَامَنُوا» است. در این درس می‌توانید راه‌های حدس زدن معنای کلمات را برای دانش‌آموزان توضیح دهید. ابتدا فرصت دهید خودشان فکر کنند و آن‌گاه در صورت نیاز، توضیح دهید.

۲- پس از تکمیل جدول، از یکی از دانش‌آموزان بخواهید هر لغت را بخواند و معنای آن را بگوید تا به این ترتیب، با دقت سایر دانش‌آموزان و احیاناً تصحیح شما - یعنی گام دوم این بخش - تصحیح جدول مطابق روش کلی که قبلاً بیان شده است انجام شود.

۳- تمرین جدول که می‌توان با چند بار پرسش از دانش‌آموزان، معنای کلمات جدول را تمرین کرد.

در این قسمت، برخی از نکات خاص درباره کلمات این جدول ارائه می‌شود. بیان این نکات برای دانش‌آموزان ضروری نیست، اما برای اطلاع بیشتر دبیران محترم است تا در صورت نیاز مورد استفاده قرار گیرد.

۱- «لا» به معنای «نه، نیست» می‌باشد و به آن حرف نفی می‌گویند. گاهی بر سر فعل درمی‌آید و معنای آن را نفی می‌کند؛ مانند: لَا يَعْلَمُونَ: نمی‌دانند.

۲- «هم» که از ضمائر متصل است و در فارسی به دو صورت که در جدول آمده است، معنا می‌شود. می‌توانید با مثال‌هایی در فارسی کاربرد «آنها»، «شان» را برای دانش‌آموزان روشن کنید؛ مانند: پیامبر آنها، پیامبرشان، عقاید آنها، عقایدشان و...

۳- همان‌طور که می‌دانید، **ظلمات** جمع ظلمت است؛ می‌توانید این را از دانش‌آموزان سؤال کنید. البته توجه داشته باشید که کلمه «ظلمت» در قرآن به‌کار نرفته است.

جدول ۲ (ترکیب‌ها)

این روش به تفصیل در بخش «کلیات» بیان شده است. ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید در گروه‌های دو یا سه نفره یا به‌طور انفرادی با استفاده از جدول کلمات و دانستنی‌های قبلی خود، ترکیب‌ها را به شکل تحت‌اللفظی معنا کنند. در این هنگام بر فعالیت دانش‌آموزان نظارت کرده و در صورت نیاز، آنها را راهنمایی کنید.

آن‌گاه پس از آن که بیشتر دانش‌آموزان، ترکیب‌ها را معنا کردند، مرحله دوم که تصحیح جدول است، آغاز می‌شود. از یکی از دانش‌آموزان بخواهید که ترکیب اول را بخواند. به دانش‌آموزان پیام‌آموزید که همیشه در خواندن

عبارت‌های قرآنی دقت کنند و اگر اشتباه خوانند، آن را تصحیح کنند. آن‌گاه ترجمه عبارت را بخوانند و به شیوه‌هایی که در فصل‌های قبل گفته شده است، ترجمه را در صورت نیاز تصحیح کنند. به این ترتیب، همه ترکیب‌ها همراه با معنای آنها خوانده می‌شود. توجه داشته باشید که هرگز ترجمه صحیح را به دانش‌آموزان دیکته نکنید.

برخی نکاتی که برای دبیران محترم مفید است، در زیر آمده است. بیان این مطالب برای دانش‌آموزان ضروری نیست؛ مگر اینکه دبیر این ضرورت را تشخیص دهد.

۱- «بِسْمِ» از دو کلمه «بِ» و «اسم» ترکیب شده است که در حالت ترکیب، «الف» اسم حذف می‌شود. «بِ» جزء حروف و در فارسی به همان معنای «به» است. ممکن است در قرآن یا یک متن عربی، با ترکیب «بِهْ» روبرو شوید. این ترکیب که از دو کلمه تشکیل شده، به معنای «به او» یا «به آن» است.

۲- ترجمه رایج «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» در فارسی «به نام خداوند بخشنده مهربان» است. «الله» را خدا، خدای یکتا، خداوند و گاهی نیز خود «الله» معنا می‌کنیم.

۳- «رَحْمَن» صفت خداست؛ یعنی، کسی که رحمتش همگانی است.

۴- «رَحِيم» یعنی کسی که رحمتش همیشگی است.

۵- همان ترجمه رایج «بِسْمِ اللَّهِ» که خود دانش‌آموزان می‌گویند، پذیرفتنی و مناسب است.

۶- ممکن است بگویند «بخشنده مهربان» یا «بخشنده و مهربان» که هر دو صحیح‌اند.

۷- ترکیب سوم را به صورت «او خدا» یا «او خداست» معنا می‌کنند که هر دو صحیح است. اگر دانش‌آموزان این ترکیب را به صورت اول (او خدا) معنا کردند به شیوه‌های مختلفی می‌توانیم توجه آنها را به ضرورت آوردن فعل ربط جلب کنیم. همان‌طور که می‌دانید در زبان عربی لفظ خاصی معرّف فعل‌های ربطی نیست، از این رو آموزش، تمرین و تکرار آن ضروری است. برخی از این روش‌ها به شرح زیر است.

الف) ترکیب «او خدا» را روی تابلو بنویسید و سؤال کنید منظور از آن چیست؟ پاسخ دانش‌آموزان را هدایت کنید تا به جمله «او خداست» برسند.

ب) می‌توانید همین کار را به صورت شفاهی با پرسش از دانش‌آموزان انجام دهید یا از آنها بخواهید این ترکیب را نوشته و آن را کامل کنند تا به جمله «او خداست» برسند.

به دانش‌آموزان بگویید اگر این‌گونه ترکیب‌ها را بدون فعل ربطی معنا کنند غلط محسوب نمی‌شود، ولی بهتر است آن را بیاموزند.

۸- برای «الَّذِينَ» دو معنا نوشته شده است که هر دو صحیح است. برای دانش‌آموزان توضیح می‌دهیم که در اینجا معنای «سرپرست کسانی که ایمان آوردند» بهتر و صحیح‌تر است.

۹- **يُخْرِجُهُمْ**: همان‌طور که می‌دانید ضمائر متصل، همراه با اسم، فعل و حرف می‌آیند؛ مانند **رَسُولَهُمْ** (پیامبرشان)، **يُخْرِجُهُمْ** و **إِلَيْهِمْ** (به سوی آنها). تشخیص دادن این امر برای دانش‌آموزان کمی مشکل است؛ از این رو، این موارد در کتاب در ترکیب‌های مختلف نوشته شده است تا دانش‌آموزان به راحتی آنها را بشناسند و به‌طور صحیح معنا کنند. این موارد باید بارها با حوصله تکرار شود تا دانش‌آموزان در تشخیص دادن حروف و ضمائر و معنای آنها تسلط یابند.

نکته دوم درباره ترکیب **يُخْرِجُهُمْ**، اضافه کردن حرف «را» در آخر آن است. همان طور که می دانید، «را» علامت مفعول بی واسطه در فارسی است و در زبان عربی معادل خاصی ندارد ممکن است دانش آموزان آن را به صورت «**خارج می کند آنها**» ترجمه کند. آنان را هدایت می کنیم تا اینکه ترکیب ذکر شده را به صورت «**خارج می کند آنها را**» ترجمه کنند.

جدول ۳ (کلمات هم خانواده)*

زخمن، ايمان، خارج، لوس، زخنة، اخرج، زخم، لوس، لوس، لوس	
کلمه	معنی
زخمه	
خانواده	
اخرج	

حل کردن این جدول برای دانش آموزان شیرین و ساده است. دانش آموزان از پایه دوم ابتدایی با کلمات هم خانواده آشنا هستند و در اینجا نیز به راحتی کلمات هم خانواده را تشخیص می دهند. این جدول برای ایجاد ارتباط میان کلمات هم خانواده و حدس زدن معنای کلمه های جدید و نحوه ارتباط معنایی آنها با هم، مفید است.

موضوعات شناخت

* جدول کلمات هم خانواده در بعضی از دروس سال اول آورده شده است.

اهداف

- ۱- آشنا کردن دانش‌آموزان با برخی از معارف قرآن
- ۲- آشنا کردن دانش‌آموزان با اهمیت و جایگاه آیه‌الکرسی در قرآن و از نظر اهل بیت علیهم السلام
- ۳- حفظ کردن آیه‌الکرسی توسط دانش‌آموزان علاقه‌مند

روش تدریس

- ۱- از دانش‌آموزان بخواهید که هرچه درباره آیه‌الکرسی شنیده‌اند یا می‌دانند برای دوستان خود بگویند.
- ۲- روخوانی از متن توسط دانش‌آموزان
- ۳- گفت‌وگو درباره آیه‌الکرسی و اهمیت آن
- ۴- طرح کردن پرسش‌های واگرا توسط دبیر محترم و پاسخگویی به آنها توسط دانش‌آموزان.

برخی از پرسش‌های واگرا برای طرح در کلاس و یا پژوهش توسط دانش‌آموزان :

- الف)** چرا آیه‌الکرسی در میان آیات قرآن اهمیت زیادی دارد؟
- ب)** چه معارفی از قرآن کریم در این آیه وجود دارد؟
- ج)** کدام مباحث خدانشناسی در آیه‌الکرسی وجود دارد؟
- د)** گفت‌وگویی دبیر محترم با دانش‌آموزان درباره تصویر کتاب.

منابع برای اطلاع بیشتر :

- ۱- تفسیر نمونه، جلد اول، سورة بقره، آیات ۲۵۵ تا ۲۵۷، مباحث مربوط به آیه الکرسی
- ۲- تفسیر نور، جلد اول، سورة بقره، آیات ۲۵۵ تا ۲۵۷، مباحث مربوط به آیه الکرسی
- ۳- کتاب آیه الکرسی، حجت الاسلام والمسلمین محمد تقی فلسفی

توجه :

- ۱- مباحث باید در حد توانایی ذهنی دانش آموزان انجام شود.
- ۲- سؤالات به دو نوع همگرا و واگرا تقسیم می شوند.
- ۱- **واگرا** : سؤالاتی هستند که به پاسخ های متعددی می انجامد و ممکن است هر پاسخ نیز به نوعی صحیح باشد؛ مانند :

ما چرا باید خواندن قرآن را بیاموزیم؟ برخی از پاسخ های احتمالی :

الف) دستور خداوند متعال است.

ب) ثواب دارد.

ج) راه آشنایی با پیام های خداوند است.

- ۲- **همگرا** : سؤالاتی هستند که به یک پاسخ مشخص محدود می شود؛ مانند :

نام کتاب آسمانی ما مسلمانان چیست؟ پاسخ دانش آموزان : قرآن

روش بررسی تکلیف انس با قرآن در خانه (جلسه دوم)

همان طور که در فصل های چهارم و پنجم همین بخش کتاب گفتیم، این قسمت تکلیف خانه است. در پایان تدریس بخش مفاهیم (کار در کلاس) از دانش آموزان می خواهیم که بخش «انس با قرآن در خانه» را برای جلسه آینده بنویسند. قسمت «الف» مربوط به پرسش و ارزشیابی بخش قرائت و قسمت «ب» مربوط به پرسش و ارزشیابی بخش مفاهیم است.

همان طور که گفته شد، نتیجه یادگیری درس در تکلیف «انس با قرآن در خانه» آمده است؛ اگر بخش «کار در کلاس» با دقت و طبق روش بیان شده کار شود، بیشتر دانش آموزان تقریباً مشکلی در حل این بخش نخواهند داشت و این تکلیف به بهترین شکل، یادگیری آنها را ثبات و عمق می بخشد. همچنین، ترجمه عبارات های طولانی تر موجب احساس موفقیت و کامیابی می شود.

در پرسش قسمت «ب» به شیوه‌های متنوعی می‌توان عمل کرد. به‌نظر می‌رسد یکی از ساده‌ترین و طبیعی‌ترین راه‌ها این باشد که از دانش‌آموزی بخواهیم؛ مثلاً جملهٔ اول را همراه با معنای آن بخواند. این کار را ادامه می‌دهیم تا تمامی عبارتها معنا شود. در اینجا توجه به چند نکته ضروری است:

- ۱- عبارت قرآنی باید صحیح و با دقت خوانده شود؛ در صورت غلط خواندن، دبیر عکس‌العمل مناسب نشان دهد و حتی می‌تواند با تذکر قبلی برای درست یا نادرست خواندن عبارتهای قرآنی نمرهٔ خاصی را منظور کند.
- ۲- اگر دانش‌آموز عبارت را درست معنا

کرد، او را تشویق می‌کنیم. در این قسمت می‌توان برای تشخیص توانایی دانش‌آموز و تمرین و یادآوری بیشتر، از یکی از دانش‌آموزان بخواهیم که کلمه یا ترکیبی از همین عبارت را که از او سؤال می‌کنیم، معنا کند. دانش‌آموزی که خودش قبلاً این کار را انجام داده باشد، دارای توانایی نسبی است. بنابراین، می‌تواند آن ترکیب یا کلمه را صحیح معنا کند. این روش دانش‌آموزان را ترغیب می‌کند که باید همیشه آمادگی نسبی خود را حفظ کنند.

۳- در صورت ارائهٔ معنای نادرست، از دانش‌آموز دیگری می‌خواهیم که همان عبارت را معنا کند. برخی از نکات خاص عبارتهای «انس با قرآن در خانه» به‌شرح زیر است:

۱- **لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**: همان‌طور که گفته شد می‌توان «اللَّهُ» را به چند شکل معنا کرد. در عبارتهای که کلمهٔ «إِلَه» به کار رفته است، بهتر است کلمهٔ «اللَّهُ» به همان صورت «اللَّهُ» معنا شود؛ یعنی، «نیست خدایی جز الله».

۲- **لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ**: ممکن است توسط دانش‌آموزان به این صورت معنا شود: «نیست خدایی جز خدا»، به آنها می‌گوییم این جمله صحیح است. سپس منظور بچه‌ها را از این جمله می‌پرسیم و پاسخ‌های آنها را در صورت نیاز تکمیل می‌کنیم تا به جملهٔ «نیست خدایی جز الله» یا «نیست خدایی جز خدای یگانه» برسیم.

۳- اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا : ممکن است دانش‌آموزان این آیه را به صورت لغت به لغت معنا کنند

که معنای آیه «خدا سرپرست کسانی که ایمان آورده‌اند»، خواهد شد. این ترجمه فاقد فعل ربط است یا ممکن است، آیه را به صورت «خدا سرپرست کسانی است که ایمان آورده‌اند» معنا کنند که دارای فعل ربط است. هر دو معنا درست است. برای کمک به دانش‌آموزان جهت فهم این موضوع به مثال‌هایی در زبان فارسی اشاره می‌کنیم؛ مانند جمله «فردا هوای این منطقه سرد» یا «من عضو گروه قرآن مدرسه» این دو جمله فاقد فعل ربط است و برای کامل شدن جمله، فعل «است، نیست» یا «هستم، نیستم» به آن اضافه می‌کنیم تا جمله کامل شود. از این مثال برای تعمیم درک دانش‌آموزان از معنی این آیه و آیات نظیر آن استفاده می‌کنیم.

۴- يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ : در این قسمت، دوباره بر ترکیب «يُخْرِجُهُمْ» و معنای

آن - یعنی «خارج می‌کند آنها را» - تأکید می‌کنیم.

نکته: گاهی می‌توانیم برای روشن شدن بیش‌تر مفهوم یک عبارت، درباره آن از دانش‌آموزان

سؤال کنیم؛ مثلاً بپرسیم: بچه‌ها، «آنها را از ظلمات به سوی نور خارج می‌کند» یعنی چه؟

منظور از «ظلمات» و «نور» چیست؟ آیا ما می‌توانیم در تاریکی‌ها، اشیا را ببینیم و آنها را بشناسیم؟ آیا می‌توان در تاریکی راه را از چاه تشخیص داد؟ به نظر شما تاریکی‌ها در وجود ما چیست؟ انجام گناه و کارهای ناپسند قلب ما را سیاه می‌کند و ما را از خوبی‌ها دور می‌سازد. مؤمنان که به خدا باور دارند خدا نیز ولی و یاور آنهاست و اگر گناهی انجام دهند با یاد او و طلب آمرزش و بخشش از او می‌توانند از تاریکی گناه به سوی نور و روشنایی خارج شوند. با چنین توضیحاتی که بسیار مناسب است ضمن پرسش و پاسخ از دانش‌آموزان مفهوم این عبارت زیبای قرآنی را برای آنها روشن‌تر می‌سازیم.

چنین پرسش و پاسخی، هم دانش‌آموزان را فعال می‌کند و هم موجب تنوع و جذابیت فرآیند یادگیری می‌شود و آثار آموزشی و تربیتی ارزشمندی نیز به همراه دارد.

توجه داشته باشید بیان این‌گونه نکات با رعایت صحت و دقت در مطالب، باید در نهایت اختصار

باشد.

✓ فعالیت یادگیری

جلسه اول از درس دوم سال اول راهنمایی را در کلاس درس مطابق با برنامه

ارائه شده در کلاس خود تدریس کنید.